

Syzdek, Bronisław

Organizacja 'Młot i Sierp' na północnym Mazowszu

Notatki Płockie 5/17-18, 39-41

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

piechoty ze Lwowa. Mimo bohaterskiego oporu żołnierzy polskich Niemcom udało się przeforsować rzekę w okolicy Dobrzykowa. Nazwiska poległych żołnierzy polskich zachowała parafia rzymsko-katolicka św. Bartłomieja w Płocku. Nie wszystkich poległych niestety udało się zidentyfikować.

- 4) Informacja red. Fr Wybulta.
- 5) Informacja red. Fr Wybulta.
- 6) Zapiski kronikarskie ks. kan. S. Wyczalkowskiego – po usunięciu przez Niemców polskiego zarządu miejskiego inż. Zygmunt Jędrzejewski został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, skąd w dniu 26 sierpnia 1940 r. przysłał wiadomość o jego zgonie.
- 7) Gdyby Hitler zwyciężył – dr. T. Kułakowski, s. 28 Książka i Wiedza W-wa 1959.
- 8) J. w.
- 9) MPP 1948 r. s. 379 – Biblioteka Sem. Duchownego w Płocku.
- 10) Informacja adw. B. Jędrzejewskiego.
- 11) J. w.
- 12) J. w.
- 13) Gdyby Hitler zwyciężył – dr T. Kułakowski s. 35.
- 14) Südstpreussische Tageszeitung nr 163 z dn. 18 kwietnia 1941 r. – Towarzystwo Naukowe Płockie Bibl. im. Zielińskich.

- 15) MPP nr. 8/9 z 1960 r. s. 315 – Biblioteka Sem. Duchownego w Płocku.
- 16) J. w.
- 17) J. w.
- 18) Z zapisków kronikarskich ks. kan. S. Wyczalkowskiego.
- 19) Informacja adw. B. Jędrzejewskiego.
- 20) J. w.
- 21) Z zapisków kronikarskich ks. kan. S. Wyczalkowskiego.
- 22) J. w.
- 23) Informacja adw. B. Jędrzejewskiego.
- 24) Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Żyd. Inst. Hist. W-wa 1957 s. 144. Na źródło to zwrócił mi uwagę Zygmunt Michnicki, pracownik T. N. P.
- 25) Plocker Tageblatt nr 128 z 1941 r. – Towarzystwo Naukowe Płockie Bibl. im. Zielińskich.
- 26) Südstpreussische Tageszeitung nr 177 z dn. 29 czerwca 1941 r. – Tow. Nauk. Płockie Biblioteka im. Zielińskich.
- 27) Plocker Tageblatt z dn. 12/13 kwietnia 1941 r. – Tow. Naukowe Płockie – Biblioteka im. Zielińskich.
- 28) Südstpreussische Tageszeitung nr 177 z dn. 29 czerwca 1941 r. – Tow. Nauk. Płockie Biblioteka im. Zielińskich.

BRONISŁAW SYZDEK

ORGANIZACJA „MŁOT I SIERP” NA PÓŁNOCNYM MAZOWSZU

Wrzesień 1939 rok a wraz z nim początek II wojny światowej i hitlerowskiej okupacji zastały komunistów polskich w niezwykle trudnej sytuacji. Pozbawieni partii niesłusznie rozwiązanej w 1938 roku zdani oni byli na własną inicjatywę i rozagę polityczną.

Podobnie jak w dniach września komuniści wprost z cel więziennych Fordonu, Rawicza, Wronek, stanęli do walki w obronie ojczyzny wstępując do wojska, biorąc udział w ochotniczych batalionach obrony Warszawy, podobnie również od pierwszych dni hitlerowskiej okupacji przystąpili do tworzenia konspiracyjnych organizacji antyfaszystowskich.

Zdawali oni sobie sprawę z konieczności utworzenia rewolucyjnej partii, która by w tych najtrudniejszych latach dla narodu polskiego stanęła na czele walki o wyzwolenie Ojczyzny spod hitlerowskiej okupacji.

Komuniści, którzy pozostali w kraju odnawiają stare kontakty i przystępują do tworzenia lewicowej konspiracji. W latach 1931–1941 z ich inicjatywy powstaje szereg lewicowych organizacji antyfaszystowskich, które przygotowywały warunki do utworzenia w późniejszym okresie Polskiej Partii Robotniczej. Organizacje te obok komunistów skupiały lewicowych socjalistów i ludowców, wiciarzy i innych. Głównym ośrodkiem działalności tych organizacji była Warszawa, która promieniowała na cały Kraj.

Jedną z najbardziej żywotnych organizacji komunistycznej konspiracji był „Związek Rad Robotniczo-Chłopskich” (nazywany popularnie „Młot i Sierp” od wydawanego pisma), utworzony na przełomie 1940/41 roku w Warszawie

przez grupę byłych członków KPP na czele z Stanisławem Zającem. Organizacja ta obok Stowarzyszenia Przyjaciół ZSRR, i Związku Walki Wyzwoleńczej odegrała dużą rolę w przygotowaniu warunków do odbudowy Partii.

„Młot i Sierp” była organizacją, która swoją działalność oparła o program KPP i kontynuowała rewolucyjną linię tej Partii. Z tych też względów nie można się zgodzić z Franciszkiem Wybultem, który w zamieszczonym artykule „Organizacja Sierp i Młot” przewodniczka PPR na Mazowszu Płockim, zamieszczonym w Notatkach Płockich Nr 10 jednostronnie potraktował organizację „Młot i Sierp”, pomijając całkowicie w jej utworzeniu i działalności rolę komunistów. Autor opierając się tylko o fakty z działalności tej organizacji na północnym Mazowszu, gdzie lewicowi ludowcy odegrali dużą rolę, nie dostrzegając tego, że kierunek działania tej organizacji nadawali komuniści, a przede wszystkim, że u podstaw tej działalności legły założenia ideowe KPP.

„Młot i Sierp” jako główne zadanie wysuwa walkę zbrojną z hitlerowskim okupantem i walkę o władzę robotniczo-chłopską. Wychoząc z tych założeń członkowie organizacji tworzyli swoje oddziały zbrojne „Czerwoną Milicję”. Milicja miała współdziałać z Armią Radziecką w wyzwoleniu Kraju. Młotowcy od samego początku byli przekonani, że dojdzie do zbrojnego konfliktu radziecko-niemieckiego w wyniku którego Polska będzie wyzwolona spod jarzma hitlerowskiego i ustanowiona zostanie władza robotniczo-chłopska.

Organizacja ta od samego początku rozwinęła szeroką działalność organizacyjną i propagandową. Działalność „Młota i Sierpa” poza Warszawą objęła północne Mazowsze, kieleckie, rzeszowskie i śląskie.

Organizacja ta, mimo że działała krótko, wniosła duży wkład w przygotowanie ideologicznych i organizacyjnych warunków dla powstania PPR i wypracowanie jej programu. Szczególną szeroką działalność propagandową i organizacyjną, jak na warunki konspiracyjne, rozwinęła organizacja Młot i Sierp na północnym Mazowszu. Nawiązała ona do bogatych tradycji ruchu rewolucyjnego i postępowego na tym terenie w latach międzywojennego 20-lecia.

Głównymi organizatorami „Młota i Sierpa” na północnym Mazowszu byli znani na terenie lewicowi działacze ludowi, ściśle przed wojną współdziałający z Komunistyczną Partią Polski: Julian Wieczorek i Zygmunt Wolski.

Julian Wieczorek znany na terenie powiatu plockiego — działacz rewolucyjny, wielokrotnie więziony i sądzony przez władze sanacyjne, od pierwszych dni hitlerowskiej okupacji przystąpił do tworzenia konspiracyjnej organizacji.

Nawiązuje on kontakty z działaczami b. KPP., KZMP., lewicowymi ludowcami i PPS-vcami: Lucjanem Piotrowskim, Janem Oślińskim, Teodorem Kuflem, Kazimierzem Żołnowskim, Feliksem Majdakiem, Siedlichami, Janem Wilczyckim, Stanisławem Wiszniewskim z plockiego, Zygmuntem Wolskim, Kazimierzem Germanem, Lucjanem Morkowskim, Henrykiem Kucińskim, Czesławem Małkowskim i innymi w powiecie sierpeckim, a poprzez swoich braci Władysława i Bronisława nawiązuje kontakty z grupą KPP-vców, lewicowych ludowców w płońskim: Władysławem Marchołem (obecnie Mazur), Ignacym Barcikowskim-Gniazdowskim, Ulickim i innymi. Julian Wieczorek nawiązuje również kontakty z działaczami lewicy w powiecie Gostynin, Lipno i Rybin. Julian Wieczorek po nawiązaniu kontaktu z Komitetem Centralnym „Młota i Sierpa”, w skład którego wszedł, przystąpił, w oparciu o skupiony wokół siebie aktyw, do rozbudowy tej organizacji na północnym Mazowszu.

Głównym oparciem tej organizacji byli robotnicy fabryczni, robotnicy folwarczni i biedni chłopcy związani przed wojną z rewolucyjnym i postępowym ruchem na północnym Mazowszu.

Zimą 1941 roku został powołany Okręgowy Komitet „Młota i Sierpa”, który objął swoim zasięgiem 12 powiatów: Plock, Sierpc, Włocławek, Mława, Ciechanów, Płońsk, Pułtusk, Przasnysz, Maków, Lipno, Rybin i Gostynin. W skład Okręgowego Komitetu wchodził Julian Wieczorek, Zygmunt Wolski, Kazimierz German, Feliks Majdak, Teodor Kufel, Władysław Mazur i inni.

Organizacja została oparta o system trójkowy od gromady do powiatu, obok organizacji tworzono oddziały Czerwonej Milicji. Głównym ośrodkiem wpływu tej organizacji było miasto i powiat Plock. Organizacje „Młota i Sierpa” działały w Plocku, w Bąbalicach, Tłubicach, Rudowie, Konarach, Lelicach, Bielsku, Staroźrebach, Borowiczkach i innych wsiach w powiecie plockim, działały w Białyszewie, Grębcu, Grodkowie, Goleszynku i innych wsiach powiatu sierpeckiego.

Szeroką działalność rozwija również organizacja „Młota i Sierpa” w powiecie płońskim. W dniu 21 lipca 1941 r. na zebraniu u Gniazdowskiego w Cholewach, w którym brali udział Władysław Wieczorek, Adam Ulicki, Władysław Marchoł (Mazur), Jan Ptasieński, Zygmunt Kutasiewicz i inni powołano KP „Młot i Sierp” powiatu pńskiego, na czele którego stanął Władysław Wieczorek. Działały już, jak podaje Ptasieński, Koła w Krysku, Rąbieży, Dłutowie, Janiszewie, Noskowie, Drochowcu, Cholewach i innych miejscowościach.

W 1941 roku organizacja „Młot i Sierp” na północnym Mazowszu prowadziła ożywioną działalność organizacyjną i propagandową, mimo niezwykłych trudności w jakich działał „Młot i Sierp” spowodowanych głównie niesłychanym terrorem, stosowanym przez hitlerowców na terenach przyłączonych do tzw. Reichu i usiłujących zatrzeć wszelkie ślady polskości, organizacja ta stosunkowo szybko rozszerza swoje wpływy. Działalność organizacyjna Młota i Sierpa na północnym Mazowszu została osłabiona ciosami jakie spadły na KC tej organizacji. 7 lipca 1941 roku w Warszawie został aresztowany przez gestapo cały Komitet Centralny „Młota i Sierpa”. Wśród aresztowanych znalazł się również Julian Wieczorek, który do końca 1940 roku przebywał w Warszawie, utrzymując ścisły kontakt z Plockiem.

Wieczorek po strasznych torturach w Al. Szucha został przewieziony do obozu w Oświęcimiu, gdzie w styczniu 1942 roku został zamordowany. Pracą „Młota i Sierpa”, po aresztowaniu Wieczorka na terenie Okręgu Plockiego, kierował jego najbliższy przyjaciel Zygmunt Wolski.

Jesienią 1941 roku Zygmunt Wolski wyjechał do Warszawy w celu odbudowy centralnego kierownictwa organizacji „Młota i Sierpa”. Tu pozostaje aż do utworzenia Polskiej Partii Robotniczej w 1942 roku. Nie tracił on nigdy kontaktu z Okręgiem plockim. Zygmunt Wolski zgłosił akces przystąpienia „Młota i Sierpa” do PPR po jej utworzeniu.

Organizacja „Młota i Sierpa” na północnym Mazowszu odegrała dużą rolę w organizowaniu cporu wobec hitlerowskiego okupanta, naszczeplaniu wiedzy o ZSRR i niesieniu pomocy jeńcom radzieckim, a przede wszystkim w przygotowaniu pod względem ideologicznym i or-

ganizacyjnym warunków dla powstania Polskiej Partii Robotniczej. Aktyw, który wyrósł w tej organizacji, stanowił główne oparcie PPR na północnym Mazowszu. Dzięki temu PPR na tych terenach mogła w krótkim czasie rozwinąć szeroką działalność.

Zimą 1942 roku rozpoczęto przygotowania do utworzenia PPR na północnym Mazowszu. Sekretarz tego Okręgu Zygmunt Wolski — będąc jeszcze w Warszawie — kierował pracą przygotowawczą nad powołaniem Komitetu Okręgowego i Komitetów Powiatowych. Poprzez Teodora Kufła dostarcza literaturę i instruuje działający na tym terenie aktyw „Młota i Sierpa”.

Pracą nad zorganizowaniem władz okręgowych PPR na północnym Mazowszu opóźniło aresztowanie Zygmunta Wolskiego w kwietniu 1942 roku, podczas przedostawania się przez granicę do Płocka. Po paru miesiącach tortur został we wrześniu 1942 roku publicznie powieszony w Płocku.

Śmierć Zygmunta Wolskiego poważnie wstrząsnęła jego współtowarzyszami. Nie zaprzestali oni jednak pracy nad utworzeniem

PPR. W maju został powołany KP w Płońsku, a 6 lipca 1942 roku u Nowakowskiego we wsi Rudowo powiatu płockiego odbyło się zebranie działaczy „Młot i Sierp” w którym wzięli udział Jan Orliński, Lucjan Piotrowski, Teodor Kufel, Kazimierz German, Jan Wilczyński, Feliks Majdak i inni. Na zebraniu tym został powołany Komitet Okręgowy PPR, na czele którego stanął Kazimierz German.

Po zebraniu tym rozpoczęto szeroką pracę organizacyjną i propagandową. Stworzono Komitety Powiatowe, organizacje po miastach, wsiach i folwarkach. Równocześnie przystąpiono do tworzenia pierwszych oddziałów zbrojnych Gwardii Ludowej i rozpoczęcia walki zbrojnej z hitlerowskim okupantem.

Polska Partia Robotnicza i jej oddziały zbrojne Gwardii Ludowej Północnego Mazowsza wniosły duży wkład w walki z hitlerowskim okupantem o wyzwolenie ojczyzny.

Będzie to przedmiotem oddzielnego artykułu.

(Opracowany na podstawie dokumentów z Archiwum Zakładu Historii Partii oraz relacji K. Germana, T. Kufła, Wł. Mazura, B. Stępniewskiego i J. Płasińskiego).

INFORMACJE

WŁODZIMIERZ SZAFRAŃSKI

WYNIKI ARCHEOLOGICZNYCH BADAŃ WYKOPALISKOWYCH W PŁOCKU W ROKU 1960

Ukończone prawie dwumiesięczne archeologiczne badania wykopaliskowe w Płocku towarzyszą uroczystemu obchodom tysiąclecia państwa polskiego. Celem wykopalisk płockich jest zbadanie prapoczątków miasta sprzed tysiąca lat i ukazanie społeczeństwu piękna, splendoru i okazałości Płocka w dobie kształtowania się naszego państwa, kiedy to nasze miasto było stolicą Polski.

Tegoroczne wykopaliska wydobyły na światło dzienne na Wzgórzu Tumskim ślady okrągłej budowli kamiennej pochodzącej z drugiej ćwierci XI wieku, niewielkiej, o wewnętrznej średnicy liczącej zaledwie 7.0 m. Nowoodkryta rotunda jest budowlą sakralną i pełniła najprawdopodobniej funkcję kościoła klasztornej opactwa benedyktyńskiego św. Wojciecha. Należy ją zaliczyć do nielicznych, najdawniejszych pomników preromańskiej architektury murowanej w Polsce wczesnopiastowskiej. Obok sławnej, znanej i badanej od szeregu pokoleń rotundy na Ostrowie Lednickim pod Gnieznem, obok odkrytej przed kilkudziesięciu laty przez Szyszko-Bohusza na Wawelu rotundy św. Feliksa i Adaukta, obok świetnie zachowanej w Strzelnie w Wielkopolsce rotundy, obok odkrytej przed kilku laty przez Kostrzewskiego w Gieczu pod Gnieznem rotundy, której budowę przerwał najazd Brzetysława czeskiego w roku 1038,

wreszcie obok odrestaurowanej ostatnio rotundy w Cieszynie należy wymienić odkopaną w ostatnich dniach szóstą z kolei rotundę płocką. Rotunda nasza posiada absydę, półkolistą przybudówkę dla prezbiterium, oraz ślady empory, piętrowej łoży królewskiej, w której feudal wraz z rodziną i dworem uczestniczył w obrzędach religijnych. Pod łożą emporową odkopano wyłożoną kamieniami, podłużną komorę grobową na dwa groby, zagłębioną pod ówczesną posadzkę prawie jeden metr. Anonim Gall pisze w swej kronice, że w roku 1102 Władysław Herman został pochowany w kościele płockim. Ponieważ w tym czasie Płock nie posiadał jeszcze katedry konsekrowanej dopiero pół wieku później, a jedynym kościołem płockim była wtedy świątynia klasztornej opactwa benedyktyńskiego, dlatego według wszelkiego prawdopodobieństwa właśnie w naszej rotundzie spoczęły zwłoki Hermana, a 16 lat wcześniej żony jego Judyty czeskiej, matki Bolesława Krzywoustego, w wymienionym, podwójnym grobowcu odkrytym w czasie referowanych badań. Na zewnątrz rotundy odkryto XI- i XII-wieczne cmentarzysko szkieletowe mnichów benedyktyńskich.

Rotunda legła w gruzach prawdopodobnie już w XII wieku, a w XIII stuleciu uległa całkowitej rozbiórce w związku z dużym zapotrzebowaniem na